

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Капетан бојног брода **АНТОН СИМОВИЋ**

ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ У ПРВОМ И ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Историја дунавских флотила претставља скоро једино врело из кога се могу црпсти готово сва искуства за оцену вредности и значаја пловних снага за ратовање на рекама, као и за примену и усавршавање тактичких начела за борбу и садејство речне флотиле са сувоземним снагама у савременим ратовима дуж великих пловних река.

Поставља се питање: да ли су речне флотиле и у последњим ратовима оправдале своје постојање, да ли су и какав утицај имале на ток сувоземних операција дуж пловних река, да ли се и у колико њихова улога изменила и да ли су се и у колико изменила њена борбена средства? Њихову улогу и значај по наведеним питањима оценићемо анализом важнијих догађаја најјачих дунавских флотила из два последња рата.

АУСТРОУГАРСКА ДУНАВСКА ФЛОТИЛА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

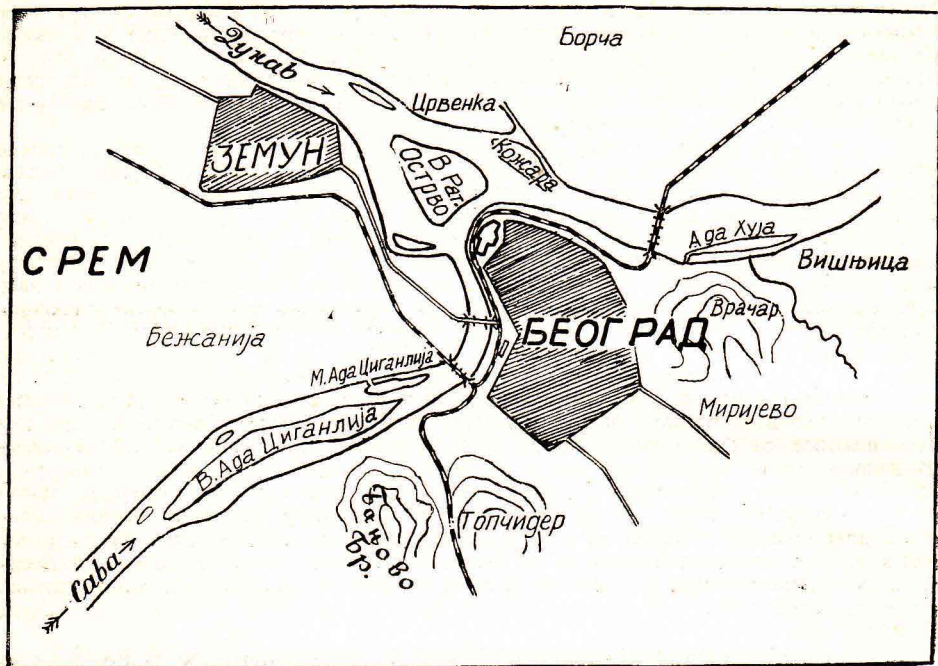
а) Флотила у рату са Србијом (1914—1915)

У почетку рата са Србијом јако наоружани оклопљени бродови — монитори аустроугарске речне флотиле, у циљу маневра и ратне подршке сувоземним снагама, вршили су честе продоре из Дунава у Саву и обратно кроз запречну ватру српске пољске артиљерије, али без губитака и тежих оштећења, и из непосредне близине тукли ватрене положаје српских батерија.

За време Прве аустроугарске офанзиве (августа 1914 године) флотила је подржавала прелазе трупа преко Саве и њихово повлачење после пораза на Церу.

Монитори су постигли велике успехе и после пораза аустроугарске војске у Другој и Трећој офанзиви на Дрини, Руднику и Космају потпомажући повлачење њеног левог крила на Дунаву код Гроцке, Винче и Вишњице, затим на Сави код Новог Села и Шапца и преко понтонског моста код Београда. Штитећи свуда до последњег часа прелазна места, мостове и трупе. Да није било флотиле аустроугарске војска, која је после пораза била жестоко гоњена од стране српске војске, свакако би претрпела велике губитке у људству и материјалу. После тога наступа релативно мирни период дуж савског и дунавског фронта, који траје све до октобра 1915 године. Но, у том међувремену појављују се нова ефикасна савезничка борбена средства противу јединица аустроугарске речне флотиле, и то бродски далекометни топови 120—150 мм, речне мине, торпедни чамци, торпедне батерије, рефлектори и авиони. Ова средства су у знатној мери ограничавала дејства флотиле, и онемогућавала јој слободно прелажење из Дунава у Саву и обратно. Осим тога дејства монитора из непосредне близине била су отежана, или су била скопчана са губицима и тешким оштећењима.

У току тог неактивног дејства на Српском фронту, аустроугарска флотила покушала је да успостави везу са Турском преко бугарских пристаништа, ради снабдевања њене војске ратним материјалом, пошто је Турска била потпуно отсечена од својих савезника — Централних сила. Снабдевање турске војске ратним материјалом, у циљу спречавања евентуалног успеха Савезника код Дарданела и онемогућавања пружања помоћи Русији морским путем, могло се остварити једино дунавским путем.

Скица 1

Сви покушаји да се то оствари пропали су благодарећи дејствима српске артиљерије са десне обале Дунава и вешто постављеним минским препрекама низводно од Београда. Због тога су стварани планови да се поседне североисточни угао Србије (од Доњег Милановца до Неготина), да би се омогућило слободан саобраћај Дунавом од Оршаве (дотле је водила железничка пруга). Међутим, после уласка Бугарске у рат на страни Централних сила и отпочињања велике офанзиве Макензенове групе армија преко Дрине, Саве и Дунава, аустроугарска флотила је играла значајну улогу, нарочито при прелазу Дунава и Саве код Београда.

Сама офанзива отпочела је у току ноћи 6/7 октобра уз претходну артиљериску припрему и подршку јединица флотиле. Пошто је још 5/6 октобра било извршено и делимично разминирање Дунава помоћу чамаца, то су сада преко десног и левог рукавца Великог Ратног Острва испод самог Калемегдана пребачени први ешелони пешадије у јачини од 4 батаљона, и то уз врло тешке губитке.

У току ноћи за време артиљериске припреме био је довучен и усидрен на Дунаву код Београда један лажни монитор, који је привукао српску артиљерију у моменту прелаза првих делова пешадије преко реке и уједно олакшао маневар и прва артиљериска дејства монитора, откривајући српске батерије и артиљериске положаје на местима прелаза и околном земљишту. Исте је ноћи под борбом извршен и прелаз Саве на острва Малу и Велику Аду Циганлију. У одбрани прелаза код Аде Циганлије учествовала је и српска флотила која се тек организовала. Флотила је имала 1 оклопљени брод и 6 моторних чамаца наоружаних митраљезима и малим топовима и 1 енглески торпедни чамац. Одржавала је везу са Адом Циганлијом, пребацивала појачања и муницију одбрани Аде Циганлије, нападала прелазна средства непријатеља, вршила минирање реке. По извршеном прелазу аустроугарских снага на десну обалу Саве, ова флотила је била уништена од властите посаде.

Услед снажног отпора и противнапада српских трупа са зидина Калемегдана, пребачене јединице, које су се укопале испод железничког насипа, западе су у тешку ситуацију и остале без везе са позадином и артиљериске подршке са земушке стране.

Оне су трпеле тешке губитке и остале са врло мало муниције, а и нагли пораст воде угрожавао је њихове положаје иза насипа. Даље прелажење трупа било је потпуно остављено, док је половина понтона била уништена. У таквој ситуацији, која је трајала цео дан 7 октобра, монитори су одиграли значајну улогу, јер су искрцани делови благодарећи њиховој подршци успели да се одрже до 8 октобра, када су им у току ноћи пристигла нова појачања.

Два монитора су се привукла дунавским рукавцем до места где их српска артиљерија није могла тући, док су сами из непосредне близине бочном ватром тукли и приковали српске трупе на положајима у тренутку када су постојали сви услови за уништење пребачених аустроугарских снага. Од 7 до 8 октобра остали монитори, који су се налазили у близини Великог Ратног Острва, стално су привлачили на себе српску артиљерију и уједно тукли савезничку артиљерију на Калемегдану, Врачару и Топчидеру. Иако су скоро сви монитори у овом артиљериском двобоју, нарочито у току 8 октобра, претрпели тешка оштећења, они су знатно олакшали критичну ситуацију пребачених снага, која је трајала пуна два дана. Они су стварно замењивали сувоземну артиљерију све до 8 октобра у подне када је ова у целини поновно ступила у борбу.

Монитори који су дејствовали испод самог Калемегдана успели су да у току ноћи 7/8 октобра успоставе везу и обезбеде садејство између пребачених снага и сувоземне артиљерије. Они су радиографским путем управљали ватром земунске артиљериске групе противу српских снага на Малом Калемегдану, чиме је омогућено даље пребацивање аустроугарских трупа преко Дунава и Саве код Београда. Међутим, они монитори који су дејствовали са незаклоњених положаја претрпели су тешка оштећења, јер и поред јаког оклопа нису могли да издрже ватру српске артиљерије за коју су претстављали веома погодну мету. Но, у сваком случају, флотила је у овим борбама одиграла веома значајну улогу, јер би се њен недостатак свакако негативно одразио како на губитке аустроугарске војске, тако и на њихове успехе приликом прелаза.

Приликом насилног прелаза Дунава код Рама, Костолца и Смедерева, од 7 до 13 октобра, минске препреке и српска артиљерија онемогућавали су прелаз флотиле ка овим местима. Треба истаћи да су се пребачене непријатељске трупе због јаке кошаве нашле у тешкој ситуацији, да је даље прелажење трупа, снабдевање и одржавање везе са позадином било могуће само са већим помоћним пловним средствима флотиле и да је њихова ситуација исправљена тек у току ноћи 14/15 октобра после пробијања два наоружана брода и једног миноловца из Панчева у Смедерево.

Пошто је почетком новембра 1915 извршено размириње дунавског пловног пута, флотила је омогућила успостављање везе између Централних сила и Турске. Тако је првих 9 транспората муниције, који су отпловили из Оршаве до Лом-Паланке, Свиштова и Рушчука и даље железницом пребачени за Турску, повољно утицало на развој операција турске војске на Дарданелском фронту.

б) Флотила у рату са Румунијом (1916—18)

Одмах у почетку рата румунска флотила повукла се из минско-артиљериске барикадне бараже Калимок у близини Тутракана и тиме обезбедила потпуну превласт на делу Дунава у Добруци, где је са успехом дејствовала противу левог бугарског крила. Она је 27 августа 1916 године у 21.30 часова извршила изненадни торпедни напад на аустроугарску флотилу која је незаштићена била усидрена код Рушчука и којој објава рата није била позната. Међутим, том приликом потопљен је само један шлеп са течним горивом, а да је сам напад боље припремљен и изведен, неоспорно је да би аустроугарска флотила претрпела тешке губитке. Овако се у целини повукла у своју унапред добро припремљену базу на рукавцу Белени (код Свиштова) из које је вршила испаде против румунских пристаништа. Она је имала велику улогу приликом преласка румунске војске преко Дунава у позадину бугарског левог крила, на фронту у Добруци код Рјахова (око 100 км низводно од оперативне базе аустроугарске флотиле).

Делови румунских јединица које су прешле Дунав код Рјахова 1 октобра у 4.00 часа брзо су одбацили бугарске слабе снаге и одмах отпочели са успостављањем понтонског моста који је завршен истог дана до 19.00 часова. Међутим, због слабих веза, аустроугарска флотила је била обавештена о прелазу тек у подне. Она је

Скица 2

покушала да поруши мост пуштањем лутајућих мина са обале, али их је ветар избацио на обалу пре него што су дошле до моста.

Патролни чамци појавили су се на месту прелаза тек другог дана у 8.00 часова, а до 9.00 часова, са отстојања од 200 м, напали понтоне и трупе, оштећили мост и, у исто време, водили борбу са неколико румунских батерија.

Први дивизион монитора допловио је на место прелаза у 11.00 часова и артиљерском ватром непрекидно нападао понтонски мост. Монитори се нису смели приближити мосту ближе од 3 км, јер су као добре непокретне мете били изложени дејству румунске артиљерије. Па ипак, понтонски мост био је поново оштећен, али су се и монитори због тешких оштећења морали повући из борбе.

Други дивизион монитора са минерским одељењем допловио је 3 октобра у близину места прелаза, али се ни он због јаке артиљерске ватре није могао приближити мосту. Због тога је одлучено да се мост најпре нападне и поруши лутајућим минама и слободним пуштањем шлепова, и да два монитора — уколико овај напад не би успео — свом снагом налете на мост и потпуно га униште. И заиста, лутајуће мине, пуштене из средине матице, пробиле су мост на три места и на тај начин прекинуле саобраћај преко њега. После тога, ноћу 3/4 октобра, заједно са лутајућим минама пуштена су низ реку и два шлепа од којих је један ударио сам мост и потпуно га порушио.

На тај начин флотила је искључиво самосталним дејством и без подршке сувоземних снага онемогућила прелаз 4 румунске дивизије преко Дунава, а пребаченим деловима 10 и 21 румунске дивизије пресекла везу са позадином, тако да су највећим делом уништени. Осим тога, јединице флотиле, по цену сопствених тешких оштећења, привлачиле су на себе целокупну артиљеријску ватру Румуна, тако да њихова артиљерија пуна два дана није могла да подржава дејства својих пребачених снага.

У току ове операције Румуни су са острва Цингинареле (низводно од базе Белени) затворили Дунав минама и на острву поставили батерију од 6 топова да би спречили повратак флотиле у базу. Ова препрека је отклоњена 8 октобра по извршеном десанту на поменуто острво. Међутим, узводно од моста Румуни нису

предузимали никакве друге одбранбене мере, док је њихова, иначе јака флотила била неактивна и налазила се иза бараже Калимок низводно од Рјахова.

Овај успех аустроугарске флотиле имао је веома негативан утицај на целокупан ток савезничке офанзиве у Добруци, која је била предузета 30 септембра 1916 године од стране Руса, Румуна и Југословенске добровољачке дивизије. Због тога операције ове флотиле служе као веома поучан пример рада речних флотила.

Приликом форсирања Макензенове „Дунавске армије“ код Свиштова (23/24 новембра 1916 године) у циљу сједињавања са Фалкенхајнговом 9 армијом, која је наступала из Трансилваније, у плану прелаза било је предвиђено тесно садејство целокупне флотиле, али је њен распоред био поремећен због густе магле. Пре извршеног прелаза флотила је помоћу минских препрека обезбедила места прелаза од евентуалних противдејстава румунске флотиле, а у циљу обманивања непријатеља предузимала је јаче испаде на фронту од Тутракана до Видина.

Још пре престанка рата са Румунијом један део флотиле упућен је у Црно Море ради одржавања пловидбеног режима на њему и рекама његовог слива. Тако је водени пут Дунава добио врло велики значај, јер су Централне силе осећале све већу оскудицу у храни, течном гориву и сировинама, што се извличило из Румуније и земаља на обалама Црног Мора. Само у току 1917 и 1918 године кроз Ђердап у узводном и низводном правцу прошло је 7.925 шлепова са товаром од 3,002.465 тона.

После пробоја Солунског фронта, у октобру 1918 године, флотила је штићила повлачење и прелаз Балканске војске од Сулине до Београда.

После слома Аустро-Угарске, флотила се повукла у Будимпешту, сем монитора „Бодрег“, који се ноћу 30/31 октобра 1918 године насукао на левој обали Дунава код Винче (низводно од Панчева). Пошто му је српска артиљерија са десне обале онемогућила да се извуче, овај монитор је остао као ратни плен српске војске.¹⁾

Мали број морнара југословенске народности, који је био на аустроугарској флотили, искрцао се у Вуковару и у служби народног већа учествовао у затварању саобраћаја на Дунаву и заплене огромног броја пловних транспортних средстава са драгоценим материјалом приликом њиховог повлачења ка горњем Дунаву.

Одмах по ослобођењу Београда енглески адмирал Трубриџ²⁾ успоставио је Дунавску команду, а по закључењу примирја, помоћу бродараца Српске бродарске команде, 24 децембра 1918 године из Пеште пребацио у Београд 5 монитора и 2 патролна чамца, које је у споразуму са народним већем у Загребу (1 јануара 1919) опремио људством југословенске ратне морнарице. Флотила је била појачана са 2 енглеска монитора и стајала је под командом енглеског капетана бојног брода Хагарда. Остали бродови бивше аустроугарске флотиле предали су се за време револуције у Мађарској (1919) капетану Хагарду у Баји.

Према уговору о миру, подела аустроугарске флотиле извршена је тако да су по 3 монитора добиле Краљевина СХС и Румунија, док су 3 најстарија монитора предата Међународној дунавској комисији да их употреби за понтоне. Аустрија и Мађарска добиле су по 3 велика патролна чамца са ограничењем да их могу користити само за речну полицијску службу. Мађарска је касније купила од Аустрије сва три патролна чамца и на тај начин под фирмом тзв. „Речне страже“ припремила и организовала своју речну флотилу, коју по уговору о миру није имала право да држи на Дунаву. Као што је познато, ова флотила, појачана у другим пловним јединицама и потребним средствима учествовала је у акцијама против НОВ и ПОЈ на Сави, нарочито за време Треће непријатељске офанзиве, јуна-јула 1942 године на Козари.

Значај флотиле и искуства у Првом светском рату

Из изложеног се може видети да се за време операција у Првом светском рату на Дунаву појавила потреба за садејством флотиле са сувоземним снагама и да је аустроугарска флотила била добро организована и припремљена за такве опе-

¹⁾ Монитор „Бодрег“ касније је ушао у састав бивше југословенске речне флотиле и добио име „Сава“.

²⁾ Адмирал Трубриџ налазио се 1915 године у савезничкој војној мисији у Београду. Та је мисија пружила помоћ српској војсци у бродским далекометним топовима, минама, торпедима итд. за борбу против аустроугарских монитора.

рације, али искључиво са морнаричким људством и материјалом. Она је имала велики утицај на ток операција сувоземних снага и све задатке решавала са потпуним успехом како у нападу, тако и у одбрани реке, као и у обезбеђењу и одржавању пловидбе у циљу превозења трупа и материјала за потребе фронта и позадине.

С обзиром на задатке и циљеве који су се постављали флотили у то доба, ондашњи састав флотиле, градња бродова и њихово наоружање углавном су одговарали својим наменама, али су стечена искуства у рату, с обзиром на даљу развој ратне технике, видно утицала на каснији развој флотиле, градњу бродова и њихово наоружање.

У доба градње монитора постојала је оправдана тежња за јаким наоружањем како би из непосредне близине могли да подржавају бокове и крила сувоземних снага како у нападу, тако и у одбрани. Пошто је оклоп ових бродова био прорачунат за заштиту од пољских артиљерских оруђа (којима су се успешно супротстављали) они нису могли да издрже дејство далекометних топова са панцирним зрнима који су касније употребљавани. Због тога су били присиљени да дејствују са већих отстојања дуж тока реке, и то претежно са сталног места, тако да су претстављали добру мету за непријатељску далекометну артиљерију.

Исто тако, употреба бродске артиљерије на циљеве у далекој позадини зависила је од створа долине и природе самих обала, те је ретко долазила до изражаја, док се ватром управљало преко осматрачница са земље. Овај недостатак није се могао надокнадити наоружањем монитора хаубицама, јер су тиме постајали још непокретнији (гађање са места). А само искуство је показало да је најбоље ако се бродска артиљерија употреби за гађање циљева који се виде.

С обзиром на велики газ, дејства монитора на појединим секторима реке зависила су и од водостаја, тј. од годишњег доба.¹⁾ Њихова величина, релативно мала брзина, недовољан простор за маневровање и подводне препреке знатно су успоравали и ограничавали њихова дејства. Сем тога, они се тешко могу маскирати, док им је избегавање авијациског напада ограничено малом ширином пловности реке.

Када се узму у обзир ове слабе стране монитора, као и чињеница да се савремена артиљерска оруђа могу приближити до самих обала и на теже проходним и скривеним местима, онда се може доћи до закључка да су ова оруђа, која се одликују знатно ефикаснијим дејствима и бољом тачношћу гађања, умногоме заменила покретну снагу монитора и њихово јако наоружање, тако да су монитори доста изгубили од свог првобитног значаја.

По свом релативно јаким наоружању патролни чамци нису се много разликовали од монитора, тако да су осим извиђања вршили и друге задатке слично као и монитори. А пошто су због своје велике брзине и добрих маневарских својстава били знатно мање изложени дејству сувоземних снага, они су увек могли да туку непријатељске положаје и то у покрету из непосредне близине.

На основу искустава која су постигнута са мониторима и патролним чамцима, као и с обзиром на савремено наоружање сувоземних снага, подешена је каснија градња речних бродова на тај начин што се уместо тешких и спорих монитора градио већи број малих, али врло покретних речних оклопних бродова.

ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

а) Бивша југословенска ратна речна флотила

Кад је избио Други светски рат, бивша југословенска речна флотила налазила се у слабом стању. Она је имала само 4 стара монитора бивше аустроугарске флотиле из Првог светског рата и била је без иједне савремене речне ратне јединице. Пошто бивша југословенска војска у априлу 1941 године није пружила отпор непријатељским снагама дуж Дунава и Саве и пошто су главни оперативски правци непријатељских снага углавном заобилазили токове наших пловних река није се ни могло остварити неко садејство речне флотиле са сувоземним снагама. Према томе није

¹⁾ Због ниског водостаја монитори нису учествовали у борбама при прелазу српске војске преко Саве 1914 (након победе на Церу), као ни у току њеног повлачења преко понтонских мостова код Купинова, Новог Села и Сремске Митровине.

могла доћи до изражаја флотила, нити се могла корисно употребити за нека нарочита, самостална тактичка дејства. Она је само местимично извршила запречавање дунавског пловног пута помоћу мина и потапањем пловних објеката.

Значајнији подухват затварања Сипског канала у Бердапу који је требало извршити потапањем пловних објеката и бацањем локомотивске вуче у канал, није успео, јер ни саме припреме за затварање нису вршене у тајности нити је планом била предвиђена подршка сувоzemних јединица, без које се тај задатак у непосредној близини непријатеља није могао успешно извршити. Покушај одреда за запречавање речне флотиле да изврши тај задатак осујетили су Немци уз помоћ Румуна и поред тога што је одред водио неравну борбу против многобројних непријатељских артиљерских, минобацачких и митраљеских оруђа распоређених дуж румунске обале. Осим тога, Немци су 6 априла 1941 године око пола часа пре почетка напада на Југославију, извршили изненадни диверзиски десант код с. Сипа.

При повлачењу са мађарске границе ка Београду монитор „Драва“ храбро је одолевао непрекидним непријатељским авијацијским нападима. Пошто је оборно неколико непријатељских авиона, уништен је од непријатељске авијације тек код с. Челарева (низводно од Бачке Паланке) док је скоро цела посада, са командантом брода, изгинула или нашла смрт у Дунаву.

Остале мониторе и све помоћне бродове и пловне објекте флотиле да не би пали у руке непријатељу, посаде су потопиле у Сави, а сви објекти команде и базе речне флотиле у Новом Саду потпуно су уништени и порушени.

б) Совјетска Дунавска речна флотила¹⁾

Дунавска флотила СССР организована је у априлу 1944 године од Азовске и делова Дњепарске флотиле. Своја оперативна дејства започела је од северозападног дела Црног Мора у садејству са крилним деловима 3 и 2 украјинског фронта приликом њиховог напредовања дуж Дунава. Њено дејство огледало се у искрцавању тактичких десаната и ватри бродске артиљерије на бок и позадину непријатеља.

Ударна снага флотиле састојала се из две бригаде оклопних и минобацачких чамаца. Њихова дејства подржавана су од стране обалског одреда за спровођење (ООС) са самоходним и другим артиљерским оруђима, а местимично и авијацијским снагама. Тактички десанти изводили су се скоро искључиво помоћу оклопних чамаца и јединицама морнаричко-десантне бригаде.

При форсирању ушћа Дунава флотила је имала задатак да снагама једне бригаде оклопних чамаца, два батаљона морнаричко-десантне бригаде и подршком авијације нанесе ударе непријатељским утврђеним тачкама на ушћу и делти Дунава и да посудањем пристаништа прошири успехе снага 3 украјинског фронта, које су напредовале на територији Румуније.

Ноћу 24 августа 1944 године јединице флотиле, уз непосредну ватрену подршку оклопних чамаца и авијације, искрцале су 300 бораца морнаричко-десантне бригаде на утврђену непријатељску тачку у с. Жебријани, са задатком да не дозволе повлачење непријатељским снагама преко рукава Килије код Вилкова. Истодобно са десантом у Жебријани оклопни и минобацачки чамци продрли су у рукав Килију и извршили десант у Вилково, где се у то време вршио прелаз непријатељских јединица на десну обалу рукава.

¹⁾ При обради овог чланка, због недостатка других података, служио сам се само изворима из совјетске стручне литературе, у којима су у општим цртама искључиво описани успеси Дунавске флотиле Совјетског Савеза, без улажења у критичку анализу недостатака, губитака бродова, итд. У њима, такође, нема ни коначних закључака о улози и значају флотиле за садејство са сувоzemним снагама и њеним савременим средствима. Уло, треба имати у виду да су се дејства Дунавске флотиле изводила у условима када непријатељ није располагао одговарајућом речном флотилом, нити авијацијом и ефикаснијим речним запречним средствима, и да је флотила извршавала задатке у последњој години рата скоро искључиво у условима повлачења непријатељских снага, што је знатно олакшавало успешна дејства флотиле, нарочито у позадини непријатељског фронта. На тај начин, ни сама искуства из тога периода не могу бити довољна за стваран рад речне флотиле.

При даљем форсирању рукава Килије, ноћу 25 августа, оклопни чамци извршили су десант у Н. Килији, а 26 августа продрли у рукав Сулину и заузели Тулчеу, која је затварала пут ка Сулини. У исто време бродови флотиле пребацили су на десну обалу рукава Килије један батаљон морнарничко-десантне бригаде који се у брзом наступању са копна приближио луци Сулини, која је освојена другог дана уз велике напоре овог батаљона и једне бригаде оклопних чамаца.

Тактичко садејство бродова флотиле са јединицама морнарничко-десантне бригаде у освајању пристаништа на доњем току Дунава онемогућило је повлачење разбijenих непријатељских снага путевима уз Дунав и обезбедило прелажење јединицама 3 украјинског фронта на десну обалу Дунава.

Половином октобра 1944 године, делови флотиле садејствовали су са сувоzemним снагама у рејону Смедерева. 14 октобра оклопни чамци извршили су насилно извибање и открили систем непријатељске одбране Смедерева, што им је омогућило да ноћу 16 октобра изврше мањи десант (100 бораца) у непријатељску позадину око 4 км, узводно од пристаништа Смедерево. У Београдској операцији, јединице флотиле отварале су ватру на непријатељске артиљериске положаје и тукле копнене комуникације у рејону Земуна.

У даљем наступању ка горњем току Дунава, садејство флотиле са крилним деловима 3 украјинског фронта нарочито је дошло до изражаја на будимпештанском отсеку фронта. Пошто је непријатељ држао десну обалу Дунава, од Мохова до ушћа Драве, то је услед јаке непријатељске одбране и опасности од мина на овом делу дунавског фронта, дугом 115 км, пребацивање флотиле на горњи ток Дунава (у Мађарској) извршено заобилазним пловним путевима, тј. р. Тисом и каналом Тиса—Дунав, које су претходно очистиле (од порушених мостова) јединице наше Армије.

У циљу олакшања напредовања јединица 3 украјинског фронта ка Будимпешти, флотила је 1 децембра 1944 године извршила десант код Герјена са око 500 бораца морнарничко-десантне бригаде и тиме омогућила деловима једне армије, који су се дотада бранили на левој обали Дунава северно од Баје, да се бродовима флотиле пребаци на десну обалу. Десантна јединица пребачена је ноћу из Баје на 10 оклопних чамаца примењујући тактичко маскирање на пловном путу дужине 35 км.

7 децембра 1944 године бригада оклопних чамаца и јединице морнарничко-десантне бригаде извршили су десант у позадини непријатеља близу Дунапентеле у циљу разбијања непријатељске одбране и пресецања његове отступнице ка Будимпешти. Бригада оклопних чамаца извршила је ноћни марш са великим тешкоћама услед јаке магле. Оба десанта извршена су после артприпреме морнарничко-десантне бригаде и уз подршку артиљерије оклопних чамаца, који су све до краја децембра 1944 својом ватром са веће удаљености подржавали истурене пешадиске јединице које су наступале дуж Дунава у правцу Будимпеште.

Флотила је указала велику помоћ групама 3 украјинског фронта на отсеку Естергом—јез. Балатон, нарочито у току јануара и фебруара 1945 године. Почетком јануара непријатељ је jakim тенковским и пешадиским снагама покушао да извуче из обруча своју будимпештанску групу и да уништи совјетске снаге на десној обали Дунава. Ово је условило неопходност систематског пребацивања трупа и материјала преко Дунава, ради појачања угроженог отсека фронта. Пошто је лед у то време порушио објекте за прелаз који су били подигнути, то је тежиште овог задатка пало на флотилу, која га је са великим напрезањем и под врло тешким условима успешно извршила и тиме обезбедила даљи успешан развој операција снага 3 украјинског фронта.

У току ликвидације опколјене будимпештанске групе Немаца (23 марта 1945 године) флотила је придата трупама 2 украјинског фронта. Том приликом морнарничко-десантна бригада добила је задатак да у зору 20 марта изврши десант западно од Тата ради садејства са деловима једне армије у уништењу естергомске групације Немаца. Продор флотиле са десантном јединицом кроз линију фронта подржавади су бродови маршевског осигурања, артиљерија обалског одреда за спровођење и авијација. У току наредне ноћи бродови флотиле предузели су превозење људства и материјала у циљу појачања десанта, али су на прилазима естергомског моста дочекани јаком унакрсном ватром из самоходних оруђа и тенкова, као и димним завесима у дужини од 5 км, тако да је малом броју чамаца успело да се пробије до места десанта.

Десант који је у рејону Тата извршен на непријатељске позадинске комуникације везао је део непријатељских снага, помогао јединицама фронта у пробоју непријатељске линије и омео планско повлачење естергомске групаације Немаца ка западу.

Продор бродова флотиле у тактичку дубину непријатеља који држи и брани обе обале претставља сложен и врло тежак задатак, али се показало да се може извршити и по релативно узаном кориту реке, ако су дејства флотиле снажно подржавана сувоземном артиљеријом и авијацијским снагама. Форсирање естергомског моста, искрцавање десанта и наредно попуњавање и снабдевање десанта, могу се сматрати као самосталне операције извршене снагама флотиле. Али, треба имати у виду да је непостојање непријатељске флотиле, нарочито њених запречних средстава, као и веома слабо дејство непријатељске авијације, знатно слабило одбрану воденог тока у непријатељској позадини, а тиме, у исто време, олакшавало дејство совјетске флотиле.

У даљем наступању ка Комарну флотила је 28 марта 1945 године извршила десант целокупне морнаричко-десантне бригаде у рејону Родовањ—Моч, и то у условима када је непријатељ држао леву обалу Дунава. Превожене бригаде извршено је у три ешелона и подржавано ватром бродске артиљерије, обалског одреда за спровођење и јуришне авијације. Иако порушени мостови нису могли потпуно да спрече пролаз јединицама флотиле, они су ипак отежавали пловидбу, тако да се ни десант није могао извршити на време и ноћу под повољнијим условима.

Да би се проширио успех у правцу Комарна, једна совјетска пешадиска дивизија добила је задатак да у садејству са флотилом и морнаричко-десантном бригадом заузме град Комарно. Оклопни чамци, подржавани артиљеријом обалског одреда за спровођење, форсирани су по дану рукавац М. Дунав и један батаљон морнаричко-десантне бригаде искрцали непосредно у пристаниште Комарно, а затим су бродови флотиле преко М. Дунава пребацили пешадиску дивизију у пуно саставу. Као што се види, тактички десанти у рејонима Тат, Родвањ и Комарно повољно су утицали на даље напредовање сувоземних снага ка Братислави и заузимање овог града.

Ноћу 8 априла 1945 године флотила је искрцала 300 бораца морнаричко-десантне бригаде у рејону Орта да би се сувоземним трупима олакшало извршење продора кроз непријатељску одбрану у рејону ушћа р. Мораве и даље напредовање у правцу Беча. После тога су јединице флотиле за 7 дана пребациле знатне снаге 2 украјинског фронта на отсек западно од Мораве.

У операцијама за освајање Беча флотила је подржавала бокове јединица 2 украјинског фронта и учествовала у заузимању једног неоштећеног бечког моста. Запоседање моста извршено је 11 априла после искрцавања мањег десанта с обе стране моста, уз подршку оклопних и минобачачких чамаца.

Део ове флотиле указао је помоћ и приликом искрцавања десанта јединица наше Армије (око 1.500 бораца), које је извршено 12 априла 1945 године у рејону Опатовца. Десант је подржавала наша артиљерија, а у њему су учествовали и чамци наше речне флотиле.

в) Наша речна ратна флотила

Одмах по ослобођењу Београда (20 октобра 1944 године) формирана је Команда речне пловидбе наше Армије. Она је управљала свима пловним и осталим средствима речног саобраћаја, а од подесних и искључиво заплењених непријатељских чамаца импровизовала речну ратну флотилу на Сави и Дунаву.

У свом саставу флотила је имала 10—12 моторних (патролних) чамаца наоружаних митраљезима и минобачачима (неки су имали по један топ 20 мм), затим око 10 малих брзих моторних чамаца и неколико помоћних пловних објеката. Флотила је била оспособљена и за задатке разминурања пловних река.

Команда наше речне пловидбе имала је углавном следеће задатке:

— да указује помоћ Дунавској флотили СССР у обезбеђењу пловних путева на Дунаву;

— да садејствује са јединицама I армије у циљу пребацивања људства и материјала при форсирању Саве и за време офанзивних операција на Сремском и Славонском фронту, као и да снабдева поменуте јединице;

— да организује, одржава и обезбеђује речни саобраћај од минске опасности;

— да чисти речне обале од разбијених група непријатељских војника и
 — да сарађује са осталим родовима војске и народним одборима у брзом
 отстрањивању разних препрека по пловним путевима, при оправци и обнови пору-
 шених мостова, пристаништа и речних постројења, постављању понтонских мостова и
 скелских прелаза, вађењу и оправци потопљених пловних објеката, итд.

У обезбеђењу пловних путева на Дунаву, Команда речне пловидбе наше
 Армије указивала је знатну помоћ у људству и материјалу Дунавској флотили СССР.
 Она је вршила обележавање пловних путева и давала јој хидрографске податке о
 пловности Дунава и минској опасности, у ком циљу је на Дунаву поставила око
 120 осматрачких противминских станица и уништавала велики број лутајућих мина.
 Осим тога, та помоћ се огледала и у уступању шлепова за разминирање пловних
 путева и других пловних објеката, у оправци бродова флотиле у нашим бродоград-
 илиштима, у рашчишћавању пловних путева (нарочито бачких канала на дужини
 од око 120 км) од порушених мостова и потопљених објеката, итд. тако да је Дунав-
 ској флотили било омогућено да се релативно брзо пребаци на горњи сектор Дунава.

Хидрографско одељење Команде речне пловидбе наше Армије извршило је
 обележавање разминираних пловних путева на Дунаву у дужини од 1.433 км и поста-
 вило 1.100 пловних сигнала. За потребе Дунавске флотиле израдило је карте Дунава
 до немачке границе, као и карте његових притока и канала у дужини од 2.585 км
 и извршило копирање 1.554 комплета карата.

Ако се има у виду да је све до краја рата бројно стање особља Команде
 речне пловидбе наше Армије на ратним и транспортним бродовима Дунавске фло-
 тиле износило 771 лице, од којих 348 спремних бродских и шлеповских крмара и
 пељара, који су спроводили ратне и транспортне бродове Дунавске флотиле по плов-
 ним путевима, са којима флотила није била довољно упозната, онда ће се видети
 њихова велика улога у олакшању рада Дунавске флотиле.

Нарочито треба истаћи да је наша флотила искључиво сама извршавала све
 задатке на Сави, који су се односили на садејство са нашом I и II армијом. Њено
 садејство било је значајно нарочито у пребацивању и снабдевању трупа и материјала
 преко реке за време офанзивних операција на Сремском и Славонском фронту. Она
 је са својим скромним средствима на ове фронтове пребацила око 298.000 бораца,
 2.500 моторних возила, 10.350 запрежних кола, 2.260 оруђа (лаког и тешког наору-
 жања), 35 тенкова и преко 700 вагона разног материјала. Један део флотиле (мали
 моторни чамци) био је пребачен у Дрину, тако да је у року од 25 децембра до
 3 јануара 1945 код Зворника пребацила преко Дрине 42.514 бораца, 942 запрежна
 кола, 2.300 грла стоке и око 300 тона разног материјала. Борци наше флотиле нароч-
 ито су се истакли у пребацивању наших трупа код Брчког и Орашја, када су пуних
 пет дана и ноћи извршавали добивене задатке без смене и одмора.

Наша импровизирана флотила вршила је ове задатке у условима када се на-
 шим скромним средствима није могла потпуно отклонити минска опасност по пловном
 путу Саве. Иако је неколико пута тражена помоћ од Дунавске флотиле СССР за раз-
 минирање доњег тока Саве у циљу обезбеђења превозења овом реком, ипак нам та
 помоћ није правремено указана, тако да смо имали губитака у бродовима и људ-
 ству које се превозило.

На Дунаву, због порушених мостова, Команда речне пловидбе наше Армије
 успоставила је и одржавала велики број скелских прелаза. Немци су покушавали да
 ометају и парализују прелазе и саобраћај свакодневним нападима великим бројем
 лутајућих мина. Нападе су вршили брзим моторним чамцима, који су се из рејона
 Мохова у групама спуштали низводно и заобилазним правцима, користећи ноћ и
 повољне атмосферске прилике и пробијајући се дубоко у позадину нашег фронта,
 све до Сремске Каменице. Опасност од лутајућих мина била је врло велика за скелске
 прелазе који су за потребе Сремског фронта успостављени између Новог Сада и
 Петроварадина. Уништавање мина вршила је скоро искључиво наша речна флотила.
 Она је крајем марта и почетком априла 1945 године, само на сектору узводно од
 Новог Сада, уништила преко 100 комада лутајућих мина.

Наше осматрачке станице водиле су борбу и са непријатељским брзим мо-
 торним чамцима, који су нападали пловне објекте узводно од Новог Сада. Тако су
 26 марта 1945 године, после успешно извршеног ноћног напада на совјетске пловне
 транспортне објекте код Сремске Каменице, потопљена два брза непријатељска чамца
 ватром наше осматрачке станице и совјетске јединице у рејону Бачке Паланке.

Наша флотила сарађивала је и указивала услуге јединицама код Мохова и Опатовца. Чамци флотиле учествовали су у десанту 1.500 бораца наше Армије (11—12 априла 1945 године), који је извршен у циљу ликвидације немачког мостобрана на сектору фронта код Вуковара.

Одмах по ослобођењу Београда, Команда речне пловидбе наше Армије приступила је успостављању саобраћаја са Београдом. Због порушења мостова и железничких комуникација, као и врло лошег стања друмског саобраћаја, дотур материјала и хране могао се углавном вршити речним путем. И поред врло тешких пловидбених услова, због минске опасности и појаве леда на Дунаву у критичном зимском периоду 1944—1945 године, Команда речне пловидбе извршила је овај задатак са потпуним успехом.

У циљу обезбеђења пловидбе на нашим рекама, флотила је извршила разминирање Саве и Драве, а местимично и Дунава, у дужини од 700 км. Разминирање Саве отпочела је одмах по престанку зиме 1945 године са врло скромним и претежно импровизованим средствима, док је разминирање по целој дужини пловних токова завршила тек 1947 године.

Иако је наша речна флотила створена, такође, из ничега и све задатке извршавала са малим бројем речних бродова, који су отети од непријатеља без наоружања и у лошем стању, а с обзиром и на неповољне прилике под којима се развијала у последњој фази Народноослободилачког рата, ипак су успеси наше флотиле били од великог значаја. То се могло постићи само добром организацијом, спремним речним бродарима и људством великог морала и богатог ратног искуства, стеченог у нашем Ослободилачком рату.

*

Из досадашњег излагања види се да се у Другом светском рату, приликом извођења операција дуж Дунава, појављивала потреба садејства флотиле са сувоzemним снагама. Осим тога, видели смо да је совјетска Дунавска флотила на делти и горњем Дунаву олакшавала нападне операције сувоzemних снага дуж Дунава и позитивно утицала на њихов даљи развој. Садејствујући са снагама 2 и 3 украјинског фронта, флотила је извршила неколико тактичких десаната у позадини непријатељског фронта, затим већи број тактичких задатака ватрене подршке на боковима сувоzemних снага и неколико артиљерских напада на непријатељско обалско подручје. Сем тога, флотила је превозила трупе и материјал реком и преко реке у циљу олакшавања маневра сувоzemним снагама, спроводила конвоје и обезбеђивала пловне путеве од мина.

Исто тако, може се видети да је било потпуно оправдано што је благовремено приступљено формирању наше речне ратне флотиле за садејство са сувоzemним снагама у захвату наших пловних река.

Оклопни чамци, као ново борбено средство флотиле, испољили су своју велику вредност dobrим тактичким својствима. Њихова велика покретљивост, релативно јако наоружање, велика ватрена моћ и мала величина, омогућавали су им да и под тешким пловидбеним условима изводе брза дејства и продоре, да воде успешну борбу против непријатељских ватрених тачака распоређених дуж обала речног тока, као и против самих монитора. Сем тога, они су се показали погодни и за превозење десантних јединица, што се скоро искључиво вршило овим чамцима.

Исто тако, и минобачачки чамци, који су први пут употребљени на рекама и били наоружани реактивним бацачем, показали су се веома корисни у саставу флотиле, нарочито за тучење добро маскираних циљева и чишћења обала од непријатељских ватрених тачака.

Обалски одред за спровођење флотиле са самоходним и другим артиљериским оруђима веома успешно је подржавао и обезбеђивао борбена дејства флотиле у условима јаке непријатељске одбране реке и потпуно оправдао своју намену и значај. Он је, уствари, крчио пут и омогућавао борбена дејства и продоре флотиле у непријатељску позадину, уништавајући обалска оруђа и ватрене тачке на путу кретања флотиле. Превозење и искрцавање десанта у позадину непријатељског фронта, у условима јаке непријатељске одбране и без подршке овог одреда тешко би се могло извршити по релативно узаном кориту реке, кад би постојала само подршка

бродске артиљерије. Поред осталог, одред је претстављао везу између флотиле и сувоземних снага у подржавању крила и бокова фронта, који су се ослањали на Дунав.

Исту такву значајну улогу показала је и морнаричка десантна бригада, која је била осposобљена за десантне операције на рекама са средствима флотиле. Њено садејство на речном крилу, боку и позадини непријатеља одликовало се великом покретљивошћу за брза и успешна дејства на било којој тачки непријатељске одбране на реци.

Као што смо већ нагласили, авијација није пружала неку озбиљнију подршку јединицама флотиле у циљу извиђања, обезбеђења њиховог тактичког развоја и маневра. Њена подршка донекле је дошла до изражаја приликом форсирања ушћа Дунава, у погледу уништавања непријатељских монитора, као и при извршењу неких тактичких десаната на горњем делу Дунава.

Румунска флотила учествовала је у одбрани ушћа и делте Дунава са мониторима из Првог светског рата, али по свему изгледа да су монитори и у овом, као и у Првом светском рату, показали велике недостатке и да су им оклопни чамци, благодарећи својој покретљивости и садејству са авијацијом, успешно одолевали. То, свакако, потврђује и губитак два монитора на делти Дунава.¹⁾

У мирно доба Немци нису имали јаку флотилу на Дунаву. Они су је организовали тек у току рата, и то претежно од великог броја миноловача (бродова узетих из речног саобраћаја), малих стражарских чамаца, незнатног броја топовњача, наоружаних помоћних бродова, наоружаних десантних сплавова и бродова за заштиту конвоја од непријатељске авијације. Ова флотила није имала јачу ударну снагу, нити је била довољно покретљива, те је, углавном, била намењена за одржавање и обезбеђење речног саобраћаја од минске опасности и за пребацивање и превожене сувоземних снага и ратног материјала на Црном Мору и на пловним рекама његовог слива. Брзим избијањем наших и совјетских трупа на обале Дунава у рејону Бердапа било је онемогућено повлачење са доњег Дунава скоро целокупној немачкој флотили те је почетком септембра 1944 године највећим делом уништена од власти посаде.²⁾

Према томе, дејства Дунавске флотиле у олакшавању наступања сувоземних снага дуж Дунава зависила су само у извесној мери од превласти на води. Да је на Дунаву постојала јача непријатељска флотила са савременим речним средствима, сигурно је да би и дејства Дунавске флотиле, нарочито у извршењу тактичких десаната у непријатељској позадини, била много тежа.

Исто тако, дејства флотиле нису зависила ни од превласти дејства у ваздуху, јер непријатељска авијација није уопште дејствовала против јединица Дунавске флотиле. Осим тога, није постојало ни неко интензивније и ефикасније минирање и запречавање пловних путева другим средствима, ради онемогућавања и отежавања продорних дејстава и слободног маневровања Дунавске флотиле, јер ни рушење канала у Бачкој није било ефикасно извршено.

*

Ако бацимо поглед на задатке и дејства флотиле на Дунаву у два последња рата, можемо доћи до закључка:

1) Да су оперативски правци сувоземних снага имали утицаја на извршавање задатака речних флотила, нарочито у погледу њиховог међусобног садејства у захвату Дунава, и да су се задаци флотиле у извесној мери разликовали услед друкчијег

¹⁾ Бивши румунски монитори, које је запленила совјетска Дунавска флотила СССР а, који су касније ушли у њен састав, нису били употребљени на горњем Дунаву, пошто се због великих димензија и великог газа не би могли пребацити бачким каналима.

²⁾ У рејону Прахова и узводно Немци су потопили преко 200 пловних објеката, међу њима и неке топовњаче, око 30 добро наоружаних десантних сплавова, неколико патролних чамаца и наоружаних бродова, што је, уствари, претстављало уништење целокупне њихове импровизоване флотиле.

односа између правца тока Дунава и оперативских правца сувоземних снага. Док су Дунав и Сава у Првом светском рату секли оперативски правац сувоземне војске, тако да је флотила имала већи значај како у нападу, тако и у одбрани реке, дотле су се оперативски правци за време повлачења непријатељских снага 1944—1945 године углавном поклапали са током Дунава, тако да су се и дејства флотиле скоро искључиво ограничавала на подржавање, односно олакшавање напредовања сувоземних снага, извршавањем мањих тактичких десаната у позадини непријатеља и превожњем појединих делова сувоземних снага у циљу обезбеђења њиховог маневра.

2) Пошто је Дунав, и у једном и у другом рату, имао прворазредни значај као одлична и моћна комуникација, то су флотиле вршиле његово обезбеђење и превозење трупа и материјала за потребе фронта и позадине. Осим тога, из стечених искустава у току прошлог рата, може се закључити да су знатно порасли задаци речних флотила у погледу обезбеђења ове важне речне саобраћајнице и њених пловних притока.

Пошто је авијацији омогућено да баца мине дуж читавог пловног тока реке и да повремено прекида или за дуже време парализује целокупан речни саобраћај, јасно је да активна противминска одбрана са авијацијом и противавионским оруђима неће бити у стању да потпуно ефикасно сузбија непријатељску авијацију приликом ноћног минирања пловних река (као на пример Дунав у Другом светском рату), јер таква одбрана, због велике дужине пловних путева, захтева јаке авијациске снаге и велики број противавионских оруђа. Према томе, заштита и обезбеђење речних комуникација биће скоро искључиво поверена речној флотили, што ће, свакако, бити један од њених главних задатака, нарочито када се река налази у позадини фронта. Из ових разлога постојање речне ратне флотиле добија већи значај него у ранијим ратовима, када није постојала могућност минирања река по целој њеној пловној дужини.

3) Улога Дунавских флотила у оба ова рата није се изменила. Оне су у садејству са сувоземним снагама испољавале мањи или већи утицај на ток операција у захвату Дунава и његових пловних притока, а с обзиром на војногеографски положај ове велике пловне реке, оне су потпуно оправдале своје постојање.

4) Да би обезбедила успешну сарадњу са сувоземним снагама речна ратна флотила треба да је довољно јака и добро опремљена свим одговарајућим речним ратним средствима, да добро познаје токове и земљиште кроз које реке протичу, да савесно проучава операције речних флотила и да на основу тога примењује и усавршава своју тактику. Осим тога, потребно је да јој и сувоземне снаге и ваздухопловство укажу потребну помоћ да би завладала реком и, на тај начин, онемогућила оперативну делатност непријатељске флотиле и отежала дејства његових сувоземних снага на путу кретања речних ратних бродова.